

YAZILI ANLATIM TÜRLERİ (EDEBÎ TÜRLER)

ŞİİR

1. Giriş

Ortak bir tanıma ulaşılamayan türlerden biri olan şiir, genel olarak, “Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk” olarak tanımlanmaktadır. Şiirin tanımlanan özelliklerine karşı çıkarak şiir yazan şairler, kendileri tanımlar şiiri. Yahya Kemal şiiri kalpten gelen bir durumun dile yansması olarak nitelerken Recaizade Mahmud Ekrem şiiri düşünce, duygu ve hayal olarak kabul eder. **Cahit Sıtkı’ya göre “şiir, kelimelerle güzel biçimler kurmak sanatıdır.” Şiiri tanımlamaya çalışmanın boş bir çaba olduğunu belirten Melih Cevdet’e göre “Tanım akıl işidir. Şiir ise akıl dışıdır.”** Valery şiiri düz yazı ile karşılaştırmakta ve düz yazıyı yürüyüşe, şiiri raksa benzetmektedir. Valery’nin tanımından yola çıkarak Suut Kemal Yetkin (1969) şiirden düz yazıya düz yazıdan da şiire varılamayacağını, şairin başarısını sözcüklere gerçek anlamlarını unutturan sezîşe ve ustalığa bağlar. Nurullah Ataç’ın “Günler geçtikçe şiir şudur şiir budur demekten uzaklaşıyorum, bana şiir zevkini verecek söz arıyorum” demesi şiir anlayışının kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık göstermesi ile açıklanabilir. Ortak bir tanımına ulaşmakta zorlanılan şiirin ölçütleri, toplumlara ve dönemlere göre değişse de belirgin bazı ortaklıkları bulunmaktadır.

Sanatsal yazı türleri içinde şiir en eski tür olarak nitelendirilmektedir. Şiirde çağrışım, imge, duyular, sezgi, duygular önemli yer tutmaktadır. Anlatım ise düz yazı türlerine göre daha kapalı, söyleyiş daha ritmik ve algılar daha ön plandadır. Cocteau şiirde gerçeğin imgelerle anlatılması gerektiğini “Ne masayı anlatacağım diye masa sözcüğünü kullanacaksınız, ne kuşuanlatacağım diye kuş sözcüğünü; ne de aşkı anlatacağım diye aşk sözcüğünü.” sözleriyle ifade eder. Şiir, sanatsal yazı türleri içinde daha yoğun estetik değerler taşıyan ve daha çok dikkat gerektiren bir yazı türüdür.

Şiirin düz yazıdan farkları arasında çağrışımlar, imgeler kadar şiirde dizelerin kümelenişi, uzunluk kısalık durumu ve uyak dizilişi gibi yapısal özelliklerdeki farklılık da büyük önem taşır. Biçim olarak adlandırılan bu özelliklerle yani uyak ve ölçü ile şiirde müzikal bir etki yaratmaya çalışır şair. Şairler şiirde müzikal etkiyi sözcüklerin kullanımıyla da sağlamaya çalışırlar. Sözcükler şiirde gizemli bir hâl alırlar. Bu yönüyle Sabahattin Eyüboğlu şiiri büyüye, şairi ise büyücüye benzetir. Şiirin ayırt edici özellikleri düşünüldüğünde

şiiirin büyüünün sadece sözcüklerin seçiminden değil, şiirin sesi ve anlamının bütünlüğünden kaynaklandığı görülür.

Günümüzde biçimsel ögeler kullanılmadan serbest şiirler yazılmaktadır. Serbest ölçü ile yazılan bu tür şiirlerde, sözcüklerin uyumu ve değişik çağrışımlarla ortaya çıkacak anlam etkisi önemsenmektedir.

Ölçü, şiirde dizelerin hece sayısına veya hecelerinin ses değerine (açıklık-kapalılık, uzunluk-kısalık) göre bir uyum içinde olmasıdır. Şiirde ritmi sağlar. Halk edebiyatında hece ölçüsü, Divan edebiyatında aruz ölçüsü kullanılmıştır. Cumhuriyet'ten sonra bu iki türe serbest ölçü eklenmiştir.

2. Şiir Türleri

Şiirler içerdikleri konulara göre; lirik, epik, didaktik, pastoral, satirik, dramatik olmak üzere altı türe ayrılmaktadır. Şiirin düşünceden çok duyguya seslendiği düşünüldüğünde, bu türlerin birbirinden kesin çizgilerle ayrılması zordur. Ancak temel ayırt edici özellikleri göz önünde bulundurularak üniteye konularına göre şiir türleri genel olarak ele tanıtılmıştır.

2.1. Lirik Şiir

Duyguları coşkulu bir dille anlatan şiirlerdir. Lirik sözcüğü Eski Yunan'da şairlerin şiirlerini telli bir çeşit saz olan "lir" ile birlikte söylemelerinden kaynaklanmış ve sonraları içe doğan duyguları dile getiren şiirlere lirik denmiştir. Aşk, özlem, acı, ölüm benzeri duyguları dile getiren lirik şiir dünya

edebiyatında olduğu gibi bizim edebiyatımızda da en yaygın şiir türleri içindedir. Avrupa halk şiirinde soneler ve baladlarla oluşan lirik şiir geleneği 19. yüzyılda Romantizm akımı ile güçlenir. Türk edebiyatında da Divan edebiyatı geleneği içinde gazeller ve şarkılarda, halk edebiyatında türküler, ağıtlar, güzelleme türündeki koşmalar ve semailerde örneklerine bolca rastlanabilir.

Divan edebiyatında Fuzuli (16. yy), Nedim (18. yy), Şeyh Galip (18. yy); halk edebiyatında Karacaoğlan (17. yy), Aşık Veysel (20. yy), çağdaş Türk şiirinde Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı Tarancı, Attila İlhan ve birçok şair lirik şiir türüne ölümsüz örnekler vermiş şairler arasında sayılabilir.

Üçüncü Şahsın Şiiri

gözlerin gözlerime değince
felâketim olurdu ağlardım
beni sevmiyordun bilirdim
bir sevdiğin vardı duyardım
çöp gibi bir oğlan ipince
hayırsızın biriydi fikrimce
ne vakit karşımda görsem
öldüreceğimden korkardım
felâketim olurdu ağlardım
ne vakit maçka'dan geçsem
limanda hep gemiler olurdu
ağaçlar kuş gibi gülerdi
bir rüzgâr aklımı alırdı
sessizce bir cıgara yakardın

kirpiklerini eğerdin bakardın
üşürdüm içim ürperirdi
felâketim olurdu ağlardım
akşamlar bir roman gibi biterdi
jezabel kan içinde yatarı
limandan bir gemi giderdi
sen kalkıp ona giderdin
benzin mum gibi giderdin
sabaha kadar kalırdın
hayırsızın biriydi fikrimce
güldü mü cenazeye benzerdi
hele seni kollarına aldı mı
felâketim olurdu ağlardım

Attila İlhan

2.2. Epik Şiir

Bir ulusun başından geçen olayları, savaşları, büyük göçleri, ayaklanmaları, toplum ile ilgili sorunları, doğal afetleri, olağanüstü olayları ve bu olaylarda kahramanlık gösterenleri, yurt sevgisini coşkulu bir dille anlatan uzunca şiirlere epik şiir denir. Diğer türlere göre epik şiir daha

toplumsal bir türdür.

Epik şiir konusunu tarihten alır. Destanlar ilk epik şiirler olarak bilinir. Diğer olaylı anlatımlarda olduğu gibi epik şiirlerde veya destanlarda, olay canlı ve hareketli anlatılır. Ana olay destanın çekirdeği, diğer olaylar destanın kolları olur. Ana olayla bağlantılı diğer olaylara batıda epizot, Türk destanlarında kol denir. Destanın ya da epik şiirin uzunluğu bu kolların çokluğuna göre biçimlenir. Epik şiirlerde öyküleyici bir anlatım vardır ve olay anı ayrıntılı bir biçimde anlatılır. Epik şiirdeki kahramanlık öykülerinin bir de kahramanları vardır ve bu kahramanlar ideal insan tipindedir. Epik şiirlerde olaylar ve duygular da epik şiirin kahramanları gibi olağanüstüdür.

Epik şiirler oluşum tarihine göre doğal ve yapay olmak üzere iki türde incelenir. Doğal epikler, oluşumları çok eskiye dayalı, söyleyeni unutulmuş, zaman içinde eklemelerle genişlemişlerdir. Kırğızların Manas Destanı bu türe örnektir. Yapay epikler ise daha yakın tarihte oluşmuş ve oluşumunun yazıya geçirildiği ve yazarın belli olduğu epiklerdir. **Nazım Hikmet'in Kurtuluş Savaşı Destanı, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Üç Şehitler Destanı yapay destanlara örnek olarak verilebilir.**

Eski Yunan'da epik şiire epos, Batı'da epepe, Türk edebiyatında destan denir.

Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan

(...)	<i>nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden</i>
<i>Dağlarda tek</i>	<i>öc alıcı, güzel, rahat günlere inanıyordu</i>
<i>tek</i>	<i>ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki</i>
<i>ateşler yanıyordu.</i>	<i>mavzerinin yanında,</i>
<i>Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle</i>	<i>birdenbire beş adım sağında onu</i>
<i>ferahtiler ki</i>	<i>gördü.</i>
<i>şayak kalpaklı adam</i>	<i>Paşalar onun arkasındaydılar.</i>

O, saati sordu.

Bıraksalar

Paşalar “Üç” dediler.

ince, uzun bacakları üstünde yaylanarak

Sarışın bir kurda benziyordu.

Ve karanlıkta akan bir yıldız gibi

Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.

kayarak

*Yürüdü uçuşunun başına kadar,
eğildi, durdu.*

Kocatepe'den Afyon Ovası'na atlıyacaktı.

Nazım Hikmet Ran

2.3. Didaktik Şiir

Bilgilendirme, öğüt verme, bir düşünceyi açıklama amacı güden şiirlere didaktik şiir denir. Didaktik sözcüğü Eski Yunanca didaktos sözcüğünden türemiştir. Konusu düşüncedir. Eski çağlarda şairin öğretici, eğitici, yol

gösterici olduğu kabul ediliyordu. Didaktik şiirin kökleri Eski Yunan'a dayalıdır. Batıda ilk didaktik şiir örneğini İ.Ö. 8. yüzyılda yaşayan Hesiodos ahlâk ve din bilgileri üzerine yazmıştır. Latin edebiyatında Lucretius, fizik ve ahlâk üzerine, Virgilius tarım bilgisi üzerine yazmıştır.

İnsanlara ahlak dersi vermeyi amaçlayan fabllar da genellikle manzum şiirler olarak yazılır. İnsanlar arasında geçen olayları diğer canlılar arasında geçiyormuş gibi göstererek anlatan fabllar, sonunda okuyana bir ders verir. Bir olaya dayandığı için fabllarda da öykülerdeki gibi serim, düğüm ve çözüm bölümleri vardır. Beydeba, Ezop, La Fontaine bu türde eser vermiş ünlüler arasındadır.

Türk edebiyatında didaktik şiirin ilk örneği olarak 11. yüzyılda yazılmış olan Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi) adlı eseri görülür. Bu eserde insan, toplum ve devlet yaşamının düzenlenmesiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Divan edebiyatında Aşık Paşa'nın tasavvufu öğretmek amacıyla yazdığı Garibname ve Nabi'nin oğluna öğüt vermek için yazdığı Hayriyye adlı mesneviler didaktik şiir örnekleridir. Tanzimat döneminde Tefik Fikret'in çocuklara seslendiği Şermin adlı eseri, Mehmet Akif'in Asım adlı eseri didaktik şiirler arasındadır.

Didaktik şiir yerine öğretici şiir terimi de kullanılmaktadır. Manzum hikâyeler ve fabllar da bu grup içinde değerlendirilmektedir.

Güzel dil Türkçe bize

Başka dil gece bize

İstanbul konuşması

En sâf, en ince bize

Yeni sözler gerekse

Bunda da uy herkese

Halkın söz yaratmada

Yollarını benimse

Ziya Gökalp

2.4. Pastoral Şiir

Doğayı, doğa güzelliklerini ve bunları sevdirmeyi amaçlayan, çobanların yaşamını, aşklarını, üzüntülerini anlatan şiirlere pastoral şiir denir. ***Yalın bir dille yazılan bu şiirler, doğrudan ozanın ağzından anlatılıyorsa (monolog) idil, çobanların karşılıklı konuşması biçimindeyse (diyalog) eglog adını alır.***

İdiller, monolog tarzında olduğu için egloğa göre daha kısa olur. Pastoral şiirler, Yunan edebiyatında Theokritos, Latin edebiyatında Vergilus tarafından yazılmıştır. Pastoral şiir geleneği sonraki çağlarda da sürmüştür. Özellikle Romantik dönemde, doğa Batı şiirini besleyen önemli bir kaynak olmuştur.

Türk edebiyatında pastoral şiir çok ilgi gören bir tür olmamakla birlikte özellikle halk şiirlerinde doğa ve kır güzelliklerini anlatan şiirler bulunmaktadır. Divan edebiyatında gazellerde doğa betimlemeleri; kasidelerde doğa, mevsim betimlemelerinin yapıldığı teşbîb bölümleri vardır. Halk edebiyatında Karacaoğlu'nın "Çukurova bayramlığın giyerken" dizeleriyle başlayan şiiri bu tür içinde değerlendirilebilir. Tanzimat döneminde pastoral şiire yeni bir soluk getiren şairler arasında Abdülhak Hamit, Servet-i Fünun'da Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin vardır. Çağdaş Türk şiirinde Kemalettin Kamu, Behçet Necatigil, Cahit Külebi bu türde şiirler yazmıştır.

Pastoral sözcüğü "çobanlara ilişkin" demektir.

Bingöl Çobanları

“Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
 Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum,
 Bekçileri gibiyiz ebenced buraların,
 Bu تنها derelerin, bu vahşi kayaların
 Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
 Her gün aynı pınardan doldurur destimizi
 Kırlara açılırız çingiraklarımızla;
 Kırlarda buluşuruz kızımız, karımızla.

Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni
 Kuzular bize söyler yılların geçtiğini.
 Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
 Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
 Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı.
 Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı.

(...)

Kemâlettin Kâmi Kamu

2.5. Dramatik Şiir

Eski Yunan’daki tragedyalar ile başlayan dramatik şiir, günümüzde manzum tiyatrolarla varlığını sürdürmektedir. Batıda Klasik dönemde de tragedyalar sürmüş, Romantik dönemde şiirle tiyatro ayrışmaya başlamıştır. Batıda Cornille, Shakespeare; Türk edebiyatında güçlü bir geleneği olmamakla birlikte Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Faruk Nafiz dramatik şiirin örneklerini verirler. Bu türe örnek olarak aşağıda Faruk Nafiz Çamlıbel’in Han Duvarları adlı şiirinden ve Azra Erhat’ın çevirisiyle Elektra’dan kısa bir bölüm yer almaktadır.

✕ Dramatik sözcüğü “drama”dan türemiştir. Drama hareket halinde oyun demektir.

Han Duvarları

(...)

Bir sarsıntı... Uyandım uzun süren
uykudan;

Geçiyordu araba yola benzer bir sudan.

Karşıda hisar gibi Niğde yükseliyordu,

Sağ taraftan çingirak sesleri geliyordu.

Ağır ağır önümden geçti deve kervanı,

Bir kenarda göründü beldenin viran hanı...

Alaca bir karanlık sarmadayken her yeri,

Atlarımız çözüldü; girdik handan içeri.

Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya,

Toplanmıştı garipler şimdi kervansaraya.

Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı,

Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı...

Bir parıltı gördü mü, gözler hemen dalıyor,

Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor.

Şişesi is bağlamış bir lambanın ışığı

Her yüze çiziyordu bir hüznün kırışığı.

Gitgide birer ayet gibi derinleştiler,

Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler...

Yatağımın yanında esmer bir duvar vardı,

Üstünde yazılarla hatlar karışmışlardı...

Fani bir iz bırakmış burda yatmışsa kimler,

Aygın baygın maniler, açık saçık resimler...

Uykuya dalmak için bu hazin günde erken

Kapanmayan gözlerim, duvarlarda
gezerken,

Birdenbire kıpkızıl birkaç satırla yandı;

Bu dört mısra değil, sanki dört damla
kandı:

Ben, garip çizgilere uğraşırken başbaşa,

Raslamıştım duvarda bir şair arkadaş:

“On yıl var ayrırım Kına dağından.

Baba ocağından, yar kucağından,

Bir çiçek dermeden sevgi bağından

Huduttan hududa atılmışım ben!”

(...)

Faruk Nafiz Çamlıbel

2.6. Satirik Şiir

Bir kimseyi, bir düşünceyi, bir durumu açık ya da kapalı biçimde, iğneli bir dille, eleştirme yönü ağır basan şiirlere satirik şiir denir. Yergide de bir uyarı olduğu için didaktik (öğretici) bir yanı da bulunur. Tarihin her döneminde satirik şiire rastlanır. Eski Yunan’da Diogenes, 18. yüzyılda Batı’da Voltaire; Türk edebiyatında Divan edebiyatında Nef ’î, halk edebiyatında Seyrani, Pir Sultan Abdal, Tanzimat döneminde Ziya Paşa, Şair Eşref, yeni Türk edebiyatında Neyzen Tevfik, Orhan Veli Abdurrahim Karakoç satirik şiir örnekleri veren şairler arasında sayılabilir.

➡ Dilimize Fransızcadan geçen satirik terimi için halk edebiyatında taşlama, divan edebiyatında hiciv ve günümüz edebiyatında da yergi sözcükleri kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA:

- Akbayır, S., Yazılı Anlatım-Nasıl Yazabilirim, Ankara,2010
- Çotuksöken, Y., Uygulamalı Türk Dili, İstanbul, 2015.
- Esin M., Özkan M., Tören H., Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, İstanbul,2006
- Demir, N., Yılmaz, E., Türk Dili El Kitabı, Ankara, 2005.
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfikar, H., Akalın, M., Gülensoy, T., Parlatır, İ., Binici, N.,
Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara, 1995.
- Macit, M., (ed.), Cavkaytar, S., (ed.), Türk Dili-II, Eskişehir, 2019.
(T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2914; Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1871)
- Türk Dili II, Erzurum, 2013.
(Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını; ISBN: 978-975-442-290-0)